

Bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish

Oygul Ashurova Anvarjonovna –

Farg'ona davlat universiteti,
“Inklyuziv ta'lim” kafedrası katta o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Annotatsiya. O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida maktabgacha ta'limni isloh qilish, unga yangicha yondashuvlarni olib kirish bilan birga ilg'or xorijiy tajribani ham o'rganish, rivojlangan davlatlarning kadrlar tayyorlashdagi pozitsiyasini tadqiq etish va samaradorlik jihatlarini mahalliyashtirish masalalari dolzarblik kasb etishi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, globallashtirish, refleks, pedagogik jarayon, metodika, ta'lim va tarbiya tizimi.

Совершенствование системы подготовки будущих педагогов

Аннотация. Отмечено, что в рамках нового развития Узбекистана все большую актуальность приобретают вопросы реформирования среднего образования, внедрения в него новых подходов, изучения передового зарубежного опыта, изучения позиции развитых стран в подготовке кадров, локализации аспектов эффективности.

Ключевые слова: модернизация, глобализация, рефлекс, педагогический процесс, методика, система образования и воспитания.

Improving the system of training future teachers

Annotation. *It was noted that, within the framework of Uzbekistan's new development, issues of reforming secondary education, introducing new approaches, studying advanced foreign experience, studying the position of developed countries in personnel training, and localizing aspects of efficiency are becoming increasingly relevant.*

Keywords: *modernization, globalization, reflex, pedagogical process, methodology, education and upbringing system.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, bolalar tarbiyasida yuqori malakali, pedagogik faoliyatni chuqur biladigan va har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga oladigan pedagog kadrlarni jalb etish muhim ahamiyatga ega. Ushbu kadrlar bolalarning ongi va tafakkurini yoshligidanoq to'g'ri shakllantira olishi, ularni kelajakda yuqori bilim, ma'naviyat va fazilatga ega bo'lgan barkamol avlod sifatida voyaga yetkazishi zarur. Shu nuqtai nazardan, yoshlarga ta'lim berishda maktabgacha ta'lim tizimi birinchi va eng muhim bo'g'in sifatida alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Mazkur yondashuv asosida maktabgacha ta'lim tizimida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning barchasi tarbiyalanuvchilar va pedagog-kadrlarning manfaatlarini inobatga olgan holda, maktabgacha ta'lim sifatini tubdan oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, islohotlar pedagoglarning professional malakasini oshirish, zamonaviy metod va pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish hamda tarbiya jarayonini tizimli va uzviy asosda tashkil etishni ko'zda tutadi.

Natijada, maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar nafaqat bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, balki ularni jamiyatning barkamol va ma'naviy yetuk a'zolari sifatida voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ko'plab zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash ta'lim tizimining barqaror rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar va so'nggi tadqiqotlar pedagogik kadrlar tayyorlashning samarali tizimini shakllantirishga doir muhim yondashuvlarni ta'kidlaydi.

Sharipov N. (2019) pedagogik mahoratning shakllanishi va o'qituvchilik kasbiga oid shaxsiy hamda kasbiy fazilatlar tizimining ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. Tadqiqotda pedagogning professional va shaxsiy rivojlanishi o'quv jarayoni samaradorligi bilan bevosita bog'liq ekani, shuningdek, bo'lajak pedagoglarning ma'naviy-axloqiy va metodik tayyorgarligi ustuvor ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

Turaqulov E. va Usmonov M. (2020) pedagog kadrlarni tayyorlash tizimining tarkibiy qismlarini batafsil yoritgan. Ular nazariy tayyorgarlik, amaliy mashg'ulotlar va kasbiy yo'naltirish faoliyatining uyg'unligi bo'lajak pedagogning barkamol shaxs sifatida shakllanishida muhim omil ekanligini ta'kidlaydi. Tadqiqotda amaliy mashg'ulotlarning va pedagogik tajriba orttirishning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatilgan.

Shu bilan birga, ilgari olib borilgan tadqiqotlar pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida integral yondashuvni qo'llash zarurligini qayd etadi. Bu yondashuv bo'yicha nazariy bilimlar va amaliy tajriba bir-birini to'ldiradi, shaxsning ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlanishini ta'minlaydi, shuningdek, ta'lim tizimida uzluksizlikni kafolatlaydi.

Natijada, mavjud adabiyotlar pedagogik kadrlarni tayyorlash tizimida nafaqat nazariy tayyorgarlik, balki amaliy faoliyat va kasbiy yo'naltirishning muvofiqligi muhimligini, shuningdek, zamonaviy pedagogik metodlar va yondashuvlarni tatbiq etishning zarurligini ko'rsatadi. Bu esa bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash sifatini oshirish va ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish masalalarini o'rganishda tadqiqot integral, tizimli va kompleks pedagogik yondashuvlar asosida amalga oshiriladi. Bu yondashuvlar pedagogik jarayonning barcha komponentlarini – nazariy tayyorgarlik, amaliy mashg'ulotlar, kasbiy yo'naltirish va ijtimoiy-madaniy faoliyatni bir-biri bilan uzviy bog'lab, tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqotda shuningdek, ta'lim va tarbiya jarayonidagi zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash, pedagogik mahorat va shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish muhimligini aniqlashga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotning metodologik asosini bir qancha ilmiy tadqiqot usullari tashkil etadi. Birinchi navbatda, analitik va adabiyotlarni o'rganish metodi qo'llanadi. Ushbu metod orqali pedagogik adabiyotlar, ilmiy maqolalar, milliy va xalqaro tajribalar tahlil qilinib, bo'lajak pedagoglarni tayyorlash tizimining samaradorligini oshirishga oid ilmiy asoslar va tavsiyalar aniqlanadi. Ikkinchi usul sifatida, empirik metodlar – so'rovnomalar, intervyu va kuzatuvlar orqali ta'lim muassasalaridagi amaliy holatlar o'rganiladi. Bu metod yordamida pedagogik jarayonning kuchli va zaif tomonlari, bo'lajak pedagoglarning tayyorgarlik darajasi va amaliy faoliyatga tayyorligi aniqlanadi.

Shuningdek, tadqiqotda komparativ tahlil metodidan foydalaniladi. Milliy va xalqaro pedagogik tajribalar solishtiriladi, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan samarali yondashuvlar va strategiyalar aniqlanadi. Bu yondashuv bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash jarayonini optimallashtirish va zamonaviy talablarga moslashtirishga yordam beradi. Tadqiqot jarayonida model yaratish va tajriba sinovi metodlari ham qo'llaniladi. Ular orqali pedagogik jarayonni takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar va metodik model ishlab chiqiladi hamda uning amaliy samarasini baholash imkoniyati yaratiladi. Metodologik yondashuvlarning kombinatsiyasi bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash tizimining nazariy va amaliy jihatlarini birlashtirishga, ta'lim sifatini oshirishga va pedagogik jarayonning barcha bosqichlarida samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqotning metodologiyasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlar yutuqlariga tayangan holda, bo'lajak pedagog-tarbiyachilarning professional kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni barkamol shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Maktabgacha ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar uning pedagogik jihatlarini tubdan yangilash, maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ta'lim – tarbiya ishlarini yangi sifat pog'onasiga ko'tarish, shuningdek, jahon andozalariga mos kadrlarni tarbiyalashni vazifa qilib qo'yimoqda. Shu bois ham yosh avlodning aqliy ma'naviy, axloqiy, jismoniy va estetik jihatdan hayotga tayyor shaxslar bo'lib yetishishlari jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biridir. Bu esa, o'z navbatida, ularni tarbiyalovchi mutaxassislarni tayyorlashda nazariy va amaliy yondashuvni talab qiladi. Shunday ekan, bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish ularda kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik asoslarni modernizatsiya qilish ustuvor vazifalardan biridir.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga sifatli ta'lim berish uchun, albatta, ta'lim jarayonini barcha pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirgan holda modernizatsiya qilish lozim. Chunki maktabgacha ta'limning sifati ta'limning keyingi

bosqichlarida bolalarning bilimlarini sifatli o'zlashtirishlarini kafolatlaydi. Maktabgacha ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilish uchun yagona talablarni ishlab chiqish muhimdir. Bu esa, sifatli ta'lim va tayanch ko'nikmalarni hosil qilishni nazarda tutadi. Bu talablar asosida bolalarga ta'lim berish erta bolalik davridan boshlanadi va uzluksiz davom etadi. Maktabgacha ta'limni individuallashtirish tamoyili o'zida bir qator talablarni mujassamlashtiradi. Bu esa o'ziga xos tabiiy jarayon hisoblanadi. Jamiyatning rivojlanish barobarida shaxs faoliyati ham ko'proq darajada individuallashtiriladi va uning mavqei o'zgaradi. Agar mamlakat va jamiyat qanchalik rivojlangan bo'lsa, unda har bir inson alohida qadrlanadi hamda o'z o'rniga ega bo'ladi.

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tavsiya xarakteriga egadir. Jamoatchilikning tasavvurida bolalar bog'chasi ijtimoiy institut hisoblanmaydi. Shuning uchun ham u bolalarning qatnashi va muayyan bilimlarni o'zlashtirishlari uchun qulay hisoblanadi. Modernizatsiyalash doirasida maktabgacha ta'limning sifati uzluksizlik nuqtai nazaridan yondashgan holda tahlil qilinadi. Bu jarayonda barcha bolalar uchun teng imkoniyatga ega bo'lgan dastlabki bilim va tushunchalar shakllantiriladi. Buning uchun maktabgacha ta'limni modernizatsiyalash nihoyatda zarur hisoblanadi. Maktabgacha ta'limning yangi sifati manfaatdor taraflarning davlat buyurtmasiga javobi hisoblanadi. Buning uchun, birinchi navbatda, maktabgacha ta'limning sifati aniq namoyon bo'lishi lozim. Sifatni baholashning boshqa variantlari ham mavjud. Agar ta'lim xizmatlari iste'molchilarida ta'limning yangi sifatiga ehtiyoj mavjud bo'lmasa, pedagoglar modernizatsiyalashgan ta'lim sharoitida ishlash layoqatiga ega bo'lmaydilar. Shuning uchun ham maktabgacha ta'limning yangi sifatiga bo'lgan ehtiyoj modernizatsiyalashning harakatlantiruvchi omili hisoblanadi. Darhaqiqat, maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, barkamol avlod ta'lim-tarbiya jarayonining tarbiyachilar tomonidan to'g'ri tashkil etilishini ta'minlashda tarbiyachilarning kasbiy mahorati hamda ularning malakasini oshirish jarayonini samarali tashkil etish muhim hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limning yangi sifatini nafaqat uning mazmuni ta'minlaydi, balki ta'lim muassasasi faoliyatini boshqaradigan pedagogning shaxsiyati, axborotlarga bo'lgan munosabati ham bu tizimda alohida o'rin tutadi. Mazkur tizimda ta'lim muhiti va yangi axborot texnologiyalarini qo'llash ham o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'limning sifati ta'limning keyingi bosqichlarida o'quvchilar tomonidan o'quv dasturlarini sifatli o'zlashtirishlarini kafolatlaydi. Buning uchun talablar darajasidagi yagona yo'naltiruvchi vositalarga zaruriyat seziladi.

An'anaviy maktabgacha ta'lim tizimida pedagoglarning bolalarga nisbatan bir xildagi munosabati kuzatiladi. Maktabgacha ta'lim tizimida asosan ta'lim oluvchilarning tashqi harakatlariga e'tibor qaratilganligi hech kimga sir emas. Pedagoglarning asosiy vazifalari bolalarning xatti-harakatlariga yordam ko'rsatishdan iborat bo'lib kelmoqda. Bunday bir yoqlama yondashuv tarbiyalanuvchilarning intellektual rivojlanishlariga to'sqinlik qilmoqda. Bir qaraganda bunday pedagogik yondashuv maqsadga muvofiqday tuyuladi. Go'yoki, pedagoglar bolalarning salomatligi, hayoti, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishlari, erkin rivojlanishlari va yetuk inson bo'lishlari uchun g'amxo'rlik qilgandek bo'lib ko'rinadi. Ularning maqsadlari ham aslida xuddi mana shunday, lekin bu jarayonda pedagoglar bolalarning intellektual rivojlanishlari va ularning faoliyatlarini boshqarish uchun yordam ko'rsatishning samarali yo'llarini tanlay olmaydilar. Pedagoglar bolalarni cho'chitmasliklari, ularga buyruq ohangida emas, balki maslahatgo'y sifatida do'stona munosabatda bo'lishlari kerak. Pedagoglarning qo'llab-quvvatlashlari natijasida esa bolalarning intellektual rivojlanishlari jadallashadi. Shundagina ular pedagoglar va tengdoshlari bilan faol hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA

Pedagoglar bilan tarbiyalanuvchilar orasidagi ichki ziddiyatlar, bolalarning badjahl, qo'rs, kattalarga shubha bilan qaraydigan bo'lib shakllanishlariga olib keladi. Natijada bolalar tarbiyachilardan cho'chiydigan, ularga qaysarlik qiladigan yoki odamovi bo'lib qoladilar, tarbiyachilardan himoyalaniş yo'llarini izlaydilar. Bunday bolalar vaziyatga moslashish, o'zliklaridan uzoqlashishga harakat qiladilar. Ular o'ziga xos tarzda ijtimoiy qulaylikka ega bo'lishni xohlaydilar. Buning natijasida ularda maktabgacha ta'lim muassasasidan bezish, unga qatnashni xohlamaslik kayfiyati vujudga keladi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlari boshqaruvning demokratik usullariga o'tishlari, tarbiyachi pedagoglarni ham xuddi shunday faoliyat usullari bilan qurollantirishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. N.Sharipov Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, –2019.
2. E.Turaqulov, M.Usmonov Pedagog kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimi. – Toshkent: Fan va texnologiya, –2020.
3. R.Qo'chqorova Bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi: Pedagogik ta'lim, №4. –2020.
4. G'.Ziyayeva Kasbiy pedagogik tayyorgarlik jarayonida zamonaviy yondashuvlar: Ilmiy-amaliy izlanishlar jurnali. №3. – 2021.
5. M.G'ofurova Maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachi shaxsini shakllantirish muammolari. – Toshkent: Ilm ziyo, –2018.
6. D.Yuldasheva Pedagogik texnologiyalar va ularning amaliy tatbiqi. Samarqand: SamDU nashriyoti, –2020.
7. N.Abdukarimova Ta'limda raqamli texnologiyalar: pedagogik yondashuvlar: Raqamli ta'lim innovatsiyalari jurnali. №2. – 2022.
8. M.Norboyeva Pedagogik innovatsiyalar asosida tarbiyachi tayyorlash muammolari: O'zbekiston pedagogika axborotnomasi. – 2019.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim sohasini tubdan isloh qilish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4310-sonli Qarori. – 2019.
10. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – 2020.
11. UNESCO. Teacher policy development guide. – Paris: UNESCO Publishing, 2019. [Elektron manba]: <https://unesdoc.unesco.org>
12. OECD. Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. – OECD Publishing, 2022. – (Education at a Glance report series).
13. L.S.Vygotsky Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika, –1991.